

Алиева Чынара Мукашовнанын «Экономикалык колледждердин студенттеринин математикалык компетенттүүлүгүн ишкер оюндарды пайдалануу менен калыптандыруу» деген темадагы, 13.00.02-окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн коюлган диссертациясына расмий оппонент, педагогика илимдеринин доктору, профессор А.А.Акматкуловдун

ПИКИРИ

1. Изилдөөнүн адистикке дал келиши. Алиева Чынара Мукашовнанын 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистиги боюнча «Экономикалык колледждердин студенттеринин математикалык компетенттүүлүгүн ишкер оюндарды пайдалануу менен калыптандыруу» деген темада жазылган кандидаттык диссертациясы толугу менен математиканы окутуунун методикасы адистигинин талаптарынын алкагында аткарылган. Бул иште, орто окуу жайларынын “Экономика жана бухгалтердик эсеп” адистиктериндеги студенттердин математикалык компетенттүүлүгүн ишкер оюндар аркылуу калыптандыруу маселеси каралган. Ошол себептен, бул диссертациялык иш Д13.16.526 диссертациялык кеңештин профилине туура келет.

Диссертациялык иште 2013-жылдагы стандарттын талаптарына ылайык окутууга компетенттүү мамилени камсыздоо үчүн математика курсун окутууда ишкер оюндарды пайдалануу проблемасы изилденген. Болочок экономисттердин кесиптик ишмердүүлүгүнө керектелүүчү математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу маселеси илимий жактан негизделген. Бул проблема 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистигинин паспорту менен дал келет.

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Билим берүүнүн сапаты, адамдын, коомдун өнүгүшүнүн ийгиликтүү катышуучусу боло алуусу менен аныкталат. Андыктан, экономикалык колледждерде окуу активдүүлүгүн жогорулатуу жолдорун издөө зарылдыгы келип чыгат. Студенттердин ой-жүгүртүүчүлүк иш-аракетин активдештирүүгө, алардын жеке көз караштарын жана дүйнө таанымын калыптандырууга мүмкүндүк берүүчү окутуунун методдорун жана ыкмаларын табуу зарылдыгы пайда болот. Студенттерди окуу процессинин активдүү катышуучусу болууга багыттаган окутуунун методдорун кеңири пайдалануу зарыл. Мындай метод катары окутуунун активдүү методдорунун бири болгон ишкер оюндарды эсептөөгө болот.

Орто кесиптик окуу жайларында математика курсунда ишкер оюндарды колдонуу жолдору, аны уюштуруунун теориялык жана методикалык негиздеринин жана ыкмаларынын жетиштүү деңгээлде иштелбегендигинен улам төмөнкүдөй **карама-каршылыктар** келип чыгат:

1) болочок экономисттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууда ишкер оюндарды пайдалануу натыйжалуу экендигине

карабастан, математика курсун окутуу процессинде ишкер оюндарга тиешелүү көңүл бурулбагандыгы;

2) болочок экономисттердин математикалык компетенттүүлүгүнө болгон талаптын өсүүсү жана колледждин бүтүрүүчүлөрүнүн математикалык компетенттүүлүгүнүн деңгээлинин төмөндүгү;

3) болочок экономисттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу үчүн ишкер оюндарды пайдалануунун методикасын иштеп чыгуунун зарылдыгы жана бул багыттагы илимий изилдөөлөрдүн жетишсиздиги.

Аталган карама-каршылыктардан улам, колледждердин “Экономика жана бухгалтердик эсеп” адистиктеринин математика курсунда ишкер оюндарды пайдалануунун методикасын иштеп чыгуу маселеси келип чыгып, изилдөөнүн актуалдуулугун тастыктап, “Экономикалык колледждердин студенттеринин математикалык компетенттүүлүгүн ишкер оюндарды пайдалануу менен калыптандыруу” деген темада илимий изилдөө жүргүзүүгө түрткү болгон.

Изилдөөнүн максаты: колледждердин экономикалык адистигинде окуп жаткан студенттеринин математикалык компетенттүүлүгүн ишкер оюндарды пайдалануу менен калыптандыруунун методикасын иштеп чыгуу жана алардын натыйжалуулугун эксперимент аркылуу текшерүү.

Ал эми бул максаттарга жетүү үчүн төмөндөгүдөй **изилдөөнүн милдеттери** коюлган:

1) экономикалык колледждерде математика курсун окутууда ишкер оюндарды пайдалануу мүмкүнчүлүктөрүн изилдөө жана аны классификациялоо;

2) экономикалык колледждерде студенттердин ээ болуучу негизги математикалык компетенттүүлүктөрүн аныктоо жана анын учурдагы абалын талдоо;

3) экономикалык колледждерде математика курсун окутууда ишкер оюндарды пайдалануу менен студенттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун моделин түзүү;

4) экономикалык колледждерде математика курсун окутууда ишкер оюндарды пайдалануу менен студенттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун моделин ишке ашыруунун технологияларын иштеп чыгуу;

5) түзүлгөн чыккан моделдин эффективдүүлүгүн педагогикалык эксперимент аркылуу текшерүү жана жыйынтыктарын талдоо.

Бул милдеттердин чечилиши диссертацияда ырааттуу удаалаштыкта көрсөтүлгөн. Диссертациялык иш киришүүдөн, 3 главадан, изилдөөнүн негизги жыйынтыктарынан, изилдөөдө колдонулган адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат. Диссертациялык иштин структурасы илимий изилдөөнүн логикасына туура келип, коюлган максаттын жана иликтөөнүн тапшырмаларын толук аныктайт.

Диссертациялык изилдөөнүн биринчи главасы “Математика курсун окутуу процессинде ишкер оюндарды пайдалануунун теориялык негиздери” деп аталып, изилдөөнүн биринчи жана экинчи милдеттерин чечүүгө багытталды. Бул главада

экономикалык колледждерде математика курсун окутууда ишкер оюндарды пайдалануу мүмкүнчүлүктөрү изилденип, классификацияланган, “Экономика жана бухгалтердик эсеп” адистигиндеги студенттердин ээ болуучу негизги математикалык компетенттүүлүктөрү аныкталып, анын учурдагы абалы талданган.

Болочок экономисттердин математикалык компетентүүлүгүн ишкер оюндарды пайдалануу менен калыптандыруу мүмкүнчүлүктөрү изилденген. Ишкер оюндарды түзүүнүн жана ишке ашыруунун принциптери жана талаптары сунушталган.

Диссертациялык изилдөөнүн экинчи главасы “Ишкер оюндарды пайдаланып студенттердин математикалык компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу” деп аталат. Бул главада математиканы окутууда колдонулуучу ишкер оюндарды иштеп чыгуунун жалпы алгоритми, экономикалык колледждерде математика курсун окутууда ишкер оюндар аркылуу студенттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандырууну модели жана аны ишке ашыруунун жолдору башкача айтканда коюлган үчүнчү жана төртүнчү милдеттердин чечилиши берилди.

Студенттердин математикалык компетенттүүлүктөрүнүн калыптанышы үчүн зарыл болгон педагогикалык шарттар аныкталган, алар: математиканы окуп-үйрөнүүгө мотивдештирүү; кесипке багыттоочу ишкер оюндарды пайдалануу; окуу процессинин мазмунун долбоорлоо.

Коюлган проблема боюнча изилдөөлөрдү талдоонун негизинде, математикалык ишкер оюндардын жалпы алгоритминин бири – бири менен тыгыз байланышта удаалаш аткарылуучу тогуз элементин такталган: сюжет, ролдор, теориялык талаа, тапшырмалар, окуу материалдар, илимий экспертиза, эрежелер, ишмердүүлүк схемасы, техникалык экспертиза.

Биринчи главада берилген ишкер оюндарды түзүүнүн жана ишке ашыруунун принциптерин жана талаптарын эске алуу менен, ишкер оюндарды пайдалануу менен студенттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун модели иштелип чыккан.

Диссертациялык иштин “Педагогикалык экспериментти уюштуруу жана анын жыйынтыктары” деп аталган үчүнчү главасында изилдөөнүн эффективдүүлүгүн эксперимент аркылуу текшерүү каралып изилдөөнүн бешинчи милдетинин чечилиши берилген. Эксперименттик база катары Ош мамлекеттик университетинин финансы-юридикалык колледжи, Ош технологиялык университетинин технологиялык колледжи, Ош гуманитардык педагогикалык институтунун колледжи, И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик университетинин колледжи алынган.

Педагогикалык эксперимент 2-курстун студенттерине “Кесиптик математика” дисциплинасы боюнча сабак өтүү мезгилдеринде жүргүзүлгөн. Экспериментти жүргүзүүнүн максаты - ишкер оюндарды пайдалануу менен болочок экономисттерде математикалык компетенттүүлүктү калыптандыруунун эффективдүүлүгүн эксперимент аркылуу аныктоо. Коюлган максатты ишке ашыруу үчүн педагогикалык

эксперимент 2012-2017-жылдары үч этапта (тактоочу, калыптандыруучу жана текшерүүчү) жүргүзүлгөндүгү баяндалган жана бул методдун эффективдүүлүгү тастыкталган.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык баалуулугу:

- “ишкер оюн” түшүнүгүнүн мазмуну теориялык жактан талданып, анын колледждердин студенттеринин окуу ишмердүүлүгүн активдештирүү мүмкүнчүлүктөрү аныкталып, “Экономика жана бухгалтердик эсеп” адистиктерине математика курсун окутуу процессинде пайдаланылуучу ишкер оюндар классификацияланган;

- ишкер оюндардын структуралык компоненттери системалаштырылып, аны иштеп чыгуунун жалпы алгоритми түзүлгөн;

- колледждердин “Экономика жана бухгалтердик эсеп” адистиктериндеги студенттердин ээ болуучу негизги математикалык компетенттүүлүктөрү аныкталып, аны ишкер оюндар аркылуу калыптандыруунун модели иштелип чыккан;

- экономикалык колледждерде математика курсун окутууда ишкер оюндарды пайдалануу менен студенттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун моделин ишке ашыруунун технологиялары иштелип чыккан;

- экономикалык колледждерде математиканы окутууда ишкер оюндарды пайдалануунун методикасы иштелип чыгып анын натыйжалуулугу эксперимент аркылуу текшерилген.

Иштин теориялык жоболору, изилдөөнүн натыйжалары ар кайсы басылмаларда жарыяланган автордун 13 илимий-методикалык эмгектеринде чагылдырылган. Ал диссертациялык иштин негизги мазмунун толук ачып бере алат.

4. Изилдөөнүн практикалык маанилүүлүгү. Экономика багытындагы студенттердин ишкер оюндарды пайдалануу аркылуу математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун технологиясынын жана аны ишке ашыруунун методикасынын иштелип чыккандыгы; колледждин окутуучулары үчүн математика курсунда пайдалана турган ишкер оюндарынын топтому, “Математика жана экономика дисциплиналары боюнча интегралдашкан ишкер оюндар” окуу-методикалык куралынын жарыкка чыгып, жайылтылышы. Изилдөөнүн материалдарын математик окутуучулар жана илим изилдөөчүлөр пайдаланса болот.

5. Изденүүчүнүн жеке салымы. Колледждерде математика курсунда пайдаланылуучу ишкер оюндар классификацияланып, аны окуу процессинде пайдалануунун зарылдыгы аныкталган; ишкер оюндардын структуралык компоненттери системалаштырылып, аны иштеп чыгуунун жалпы алгоритми түзүлгөн; математика курсун окутууда ишкер оюндар аркылуу студенттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун модели жана аны ишке ашыруунун технологиялары иштелип чыккан; иштелип чыккан методиканын натыйжалуулугу педагогикалык эксперимент аркылуу тастыкталган.

Изилдөөчүнүн диссертацияда аныктаган илимий жыйынтыктарынын, тыянактарынын жана бүтүмдөрүнүн жаңылык деңгээли боюнча төмөндөгүлөрдү белгилөөгө болот:

1. Ишкер оюндар окуу процессин оптималдаштыруу жолдорунун бири экендиги, студенттердин математикалык компетенттүүлүктүн калыптандырууга өбөлгө болору тастыкталган.

2. Экономикалык адистиктеги студенттерге математика курсун окутууда ишкер оюндарды колдонуунун принциптери жана талаптары иштелип чыккан.

3. Ишкер оюндарды иштеп чыгуунун жалпы алгоритми түзүлгөн.

4. Колледждерде математика курсун окутууда ишкер оюндарды пайдалануу менен студенттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун модели түзүлгөн.

5. Экономикалык колледждерде математика курсун окутууда ишкер оюндарды пайдалануу менен студенттердин математикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруунун моделин ишке ашыруунун педагогикалык шарттары аныкталган. Ишкер оюндарды окутуу процессинде пайдалануу студенттерди чыгармачыл активдүүлүккө мотивдештирүү менен алардын математикалык компетенттүүлүктөрүн калыптандыраары педагогикалык экспериментте тастыкталган.

Изилдөөнүн оң натыйжалары менен бирге эле, диссертациялык иште төмөндөгүдөй **мүчүлүштүктөрдү** белгилөөгө болот:

1. Диссертацияда айрым бир техникалык мүнөздөгү каталар кездешет.

2. Диссертациялык иште терминологиялык бирдейлик айрым сөздөрдө кездешет. Мисалы, “математикалык компетенттүүлүк” - “предметтик компетенттүүлүк”.

Бирок, бул белгиленген мүчүлүштүктөр диссертациялык иштин илимий баалуулугуна жана практикалык маанилүүлүгүнө таасирин тийгизбейт.

Алиева Чынара Мукашовнанын «Экономикалык колледждердин студенттеринин математикалык компетенттүүлүгүн ишкер оюндарды пайдалануу менен калыптандыруу» деген темада жазылган диссертациялык изилдөөсү КРнын ЖАК тарабынан кандидаттык диссертацияларга коюлуучу талаптарына толук жооп берет, ал эми автор 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (математика) адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

**Расмий оппонент,
педагогика илимдеринин
доктору, профессор**

А.А. Акматкулов

